

Jean-Luc Parant: Oči, da se promijeni svijet

Oči su smještene na najvišem dijelu tijela kako bi vidjele. Da ne vide, ne bi bile tako visoko smještene, naše bi lice bilo niže i mi bismo bili slijepi. Još niže, i mi bismo bili u noći. Ako je gore dan, dolje je noć. Plamen je iznad nas, plamen gori iznad naše glave, u njoj je vruće. Mislimo, jer je u njoj vruće. Kada se naše oči otvaraju, one potiču plamen. Mi vidimo, naše oči vide kako bi pomogle da nam glava radi. Naše su oči jame kroz koje ulazi zrak koji čuva da oganj gori i da tako naša misao ostane budna. Rupe su u kojima se prostor rađa, poput zraka koji bi bio domišljen. Bez naših očiju, sunce bi se ugasio kao što, kada se oči sklope, i sunce nestaje. Sjajna i nedodirljiva tvar naših očiju jeste sjajna i nedodirljiva sunčeva tvar, izbliza viđena. Na isti način, kao što je sjajna i nedodirljiva sunčeva tvar, sjajna i nedodirljiva tvar naših očiju, ali izdaleka uočena. Kao da bi izdaleka naše oči gorjele, kao što nas izbliza one zabljesnu. Ili opet, kao da bi nas, izbliza sunce vidjelo, kao što nas oči izdaleka osvjetljavaju. Mi smo vidoviti, vidimo svijet, a istovremeno smo slijepi, može se desiti da ga ne vidimo. Naše se oči otvaraju i zatvaraju, zatvaraju i otvaraju. Budući da nisu potpuno lišene doticanja, nisu se potpuno izmakle prostoru. Ako se svaki put iznova vraćaju u naše lice, to je stoga što su još vezane za naše tijelo, skrivene našim dlanovima, vidovite pod našim prstima. Kada budemo doticali, a nećemo više ništa moći prepoznavati našim rukama, to će biti onda kada se naše oči više neće moći uopće zatvoriti, znači da se naše vjeđe neće više moći spuštati, naše noge pomicati, naše tijelo kretati, i kada naše ukočene oči budu vidjele jako daleko ispred sebe, tamo gdje više ne vide i gdje sve postaje nevidljivo i nedostupno. Ili će značiti da smo odletjeli u prostor, napustili smo materiju da bismo ušli u slike. Kada budemo vidjeti, a nećemo moći ništa prepoznati našim očima, značit će da nećemo uopće moći zatvoriti naše šake, da će naše ruke biti zauvijek ispružene, naše noge neprestano će se micati, naše tijelo bit će neprestano u pokretu, i kada naše otvorene ruke budu sezale jako daleko pred sobom, sve tamo gdje više ne budu dosizale i gdje će sve ostati vidljivo i dostupno našim očima.

Vidimo jer se krećemo, ali ćemo sve vidjeti bez kretanja, stoga što ćemo smjestiti cijelo naše tijelo u naše oči. Mi sada smještamo cijelo naše tijelo u naše oči. Ulazimo upravo cijeli u njih. Uspjeli smo usredotočiti svoje vidno polje na najmanje površine. Uspjeli smo smjestiti svijet u knjige, na zaslone, ne veće od naših dlanova. Stoga što smo uspjeli razmjestiti naše tijelo u beskonačni prostor, naše je tijelo istovremeno postalo i jako veliko i jako sitno – zapravo nemjerljivo, jednako neizmerno beskonačno kao i krajnje sitno – pa

smo tako mogli ući s njim u naše oči i izbaciti ga s nama zajedno daleko u svijet koji je u međuvremenu sam izgubio svoje dimenzije, istovremeno beskonačno dalek i krajnje blizak, te smo ga cijela smjestili u prostor između dva dlana.

Uvijek sam sanjao da slikam u prirodi, da se smjestim na livadu i slikam prizore koje vidim. Ali s vremenom, vanjsko je postalo unutarnje, livada je postala knjiga, a pejzaž slike u knjigama. S vremenom sam smjestio cijelo svoje tijelo u svoje oči, cijeli svijet u knjige. S vremenom sam smjestio svoje čitavo tijelo u svoje oči, smjestio čitavo tijelo u knjige i tako počeo živjeti u knjigama, u jednom novom svijetu.

U naše smo ruke stavili knjige, knjige su zamijenile svijet. Otvorili smo knjige kako bismo dotakli svijet i pročitali smo ih kako bismo vidjeli nebo. S vremenom, naše tijelo napušta cjelinu tijela kako bi cijelo ušlo u naše oči. Izašli smo iz našeg osjeta dodira kako bismo u cijelosti ušli u naš vid. Dodirivali bismo tek vrškom prstiju da vidimo cjelinom našeg tijela, da vidimo i tijelom i rukama, njegovim rukama i njegovim prstima, kako ne bismo mi mogli više ni dodirivati ni okrnuti ono što vidimo. Potpuno smo se ukotvili u našim očima, ušli u njih. U svoje smo se oči potpuno smjestili, u njih smjestili cijelo tijelo, tako da više nismo mogli dotaknuti svijet koji vidimo, budući da su naše oči prigrllile ruke. Ruke su nam u našim očima, naše je spolovilo u cijelosti ušlo u njih. Mi vidimo, ali se istovremeno spajamo sa svijetom, i to s onim iz knjiga s kojima smo stasali i u kojima smo se postavili uspravno da bismo s njima putovali prostorom; pružamo se uzduž po njezinim stranicama, posrćemo na riječima, obgrljujemo retke našim očima, s njima uživamo.

Svijet je u knjigama, svijet u kojem smo se kretali i u kojem smo postali ljudi nalazi se u knjigama. U knjigama možemo živjeti onako kako živimo, kao što smo živjeli u izvanjskom svijetu. U knjigama, zahvaljujući riječima i slikama u njima, možemo prikazivati što u njima vidimo, kao što smo prikazali svijet izvana putem njihovih krajolika u onom vremenu kad površine knjiga nisu još toliko bile izložene svjetlosti; tek se tada, taj svijet izvana spoznao, zamijećen u punom svjetlu na zaslonima televizije i računala, i to kad su se i najmanje površine mogle razaznati, prikazane vidljivima i stvarnima. Od tog vremena naše su se oči izoštrile do te mjere, da su usredotočile u sebe sva naša osjetila, kako bi se u njima naše tijelo moglo u potpunosti smjestiti. Svijet izvanjski postao je stran mislećim bićima, postao je svijet koji su zaposjele životinje i koji su ljudi napustili da bi pronašli svoje mjesto drugdje, stvaranjem svijeta u kojem mogu živjeti u potpunoj slobodi. To je svijet kojemu se nisu svi pridružili, u kojem ne žive svi ljudi. A ljudi koji ga nisu pronašli ostali su divljaci, životinje

koje se međusobno razdiru, barbari koji neprestano međusobno ratuju. Otkako smo smjestili svijet u naše oči, u svijetu ispred nas ne može se više živjeti. Za civilizirana čovjeka svijet je u njegovim očima, nije više ispred njega.

Čovjek je promijenio svijet kako bi i dalje disao svojim očima. Ušao je u knjige, i u knjigama je otvorio prozore koji gledaju prema beskonačnom prostoru u kojem su još uvijek tmine. Čovjek je otvorio prozore u svojoj glavi, otišao dalje od vidljivog; u mislima otišao je u sfere nevidljivog, u prostor i atmosferu koji su ostali netaknuti. Čovjek je vidio i nastavio živjeti, dodirnuo i od toga umro. Ako razmišljamo, to činimo stoga što želimo dosegnuti ono što ne možemo dotaknuti očima, stoga što želimo ići tamo gdje nitko ne ide i gdje se jedino mi možemo zaputiti. Mi smo zamislili, nakon što smo vidjeli ono što ne možemo više dodirnuti. Nakon što smo dotakli očima ono što više ne možemo dosegnuti rukama. Mi smo zamislili, nakon što smo vidjeli ono što ne možemo dosegnuti svojim tijelom, nakon što se tamo ne možemo uputiti na vlastitim nogama, tamo gdje ne možemo napraviti ni korak, niti ostaviti najmanji trag, najmanji znak. Mislimo jer smo se s našim očima mogli zaputiti tamo gdje ne bismo dospjeli s našim tijelom, a oči su sa sobom povele naše lice. Povele su cijelu našu glavu. Oči su nas u potpunosti usisale i mi smo se čitavi uspeli u njih. Mogli smo se zaputiti još puno dalje, tamo gdje naše oči ne idu, tamo gdje naše oči više ne vide. Mislimo, i tamo smo gdje nas nitko ne vidi i gdje je sve skriveno zbog nazočnosti i veličine naše glave pred svijetom koji gledamo. Mislimo i vidimo ono što ne vidimo svojim očima. Mislimo ali ne vidimo ono što ne možemo dodirnuti. Vidimo ono što ne možemo vidjeti, nakon onoga što ne možemo vidjeti svojim rukama, vidimo ono što nismo mogli dosegnuti svojim očima. Mislimo i idemo iza granica vidljivog, kao što smo išli iza granica dodirljivog. Ne vidimo samo nedodirljivo, gledajući, misleći vidimo također i nevidljivo. Ili opet razmišljajući zamišljamo nevidljivo, kao što gledajući dodirujemo nedodirljivo. Zamišljamo da bismo vidjeli ono što nismo nikad vidjeli, isto kao što vidimo da bismo vidjeli ono što nismo nikad dotakli. Ili da vidimo mislima ono što nismo nikad vidjeli očima. Ili da dotaknemo očima ono što nismo nikad rukama. Ako su oči velike ruke, položene na svijet, misao je golemo oko otvoreno prema beskraju. Vidimo ali i dodirujemo. Mislimo ali i vidimo. Gledanjem smo narasli, prekrili smo vidljivi prostor cjelinom našeg tijela. Mi smo se prekomjerno uvećali misleći, prekrili smo nevidljivi prostor cijelom našom glavom. Naše su oči postale goleme ruke, naša misao oči bez kraja. Našim smo očima ušli u još veću tminu, budući da su naše oči postale goleme ruke. Našim mislima zakoračili smo u dan onkraj vremena, budući je naša misao postala poput očiju kojima nema kraja.

Ako dodirujemo svijet našim očima, mi sebe vidimo našim rukama. Ako naše oči dodiruju svijet, naše ruke nas same vide. Svijet je prostran, i prostranost koju naše oči zacrtavaju u prostoru dovoljna je da ga potpuno prekrije i dotakne, budući je naše tijelo skućeno, a površina naših dlanova dostatna mu je da ga zastre i potpuno sagleda.

Ako imamo oči da bismo dotakli nedodirljivo i preveliko, imamo ruke kojima vidimo ono što je dodirljivo i suviše sitno. Kad vidimo oči, ne možemo ne vidjeti i glavu koja ih nosi kao i tijelo koje ih otvara svojim kretanjem. Ne vidimo, jer ne vidimo vlastite oči.

Izmjenjuju se dan i noć na zemlji gdje živimo i neprestano vidimo i dodirujemo, dodirujemo i vidimo; neprestano se udaljavamo i približavamo onome što nas okružuje, neprestano je svijet i velik i malen, a naše tijelo i maleno i veliko. U prostoru smo beskonačnosti kao što smo u prostoru najbeznačajnijeg: sve se kreće, sve je u pokretu, sve napreduje i uzmiče, sve se pojavljuje i istovremeno nestaje, sve se rađa i umire, umire i neprestano rađa.

Otkako smo ušli cijeli u knjige, svatko od nas drži svijet u rukama, a svemir u očima; svijet u mraku a svemir u svjetlosti. Kao da bi naše ruke mogle zadržati noć, iako je ona beskonačna, kao što bi naše ruke mogle zadržati dan, iako je on beznačajnih dimenzija. Ako se i najmanja svjetlost može vidjeti našim očima, najveća se tmina može dodirnuti našim rukama. Ako u očima imamo nešto čime možemo dodirivati najmanje, u rukama imamo nešto čime vidimo beskonačno.

Ušli smo u knjige našim očima kako bismo učinili dodirljivim i vidljivim ono što naše ruke nisu dodirivale, nisu vidjele, kako bismo učiniti dodirljivim nedodirljivo. Izumili smo pismo za naše oči jer mogu spoznati ono što ruke ne mogu dosegnuti, ono što ruke ne mogu ni dotaknuti, štoviše ni okrznuti, čak ni osjetiti. Ako oči vide najmanje i najniže, ruke dodiruju beskonačno.

Da smo izumili pismo za svoje ruke, dakle za svoje oči, mi bismo oblikovali kugle umjesto povlačenja znakova. Pisali bismo beskonačno, a ne najmanje i najniže, pisali bismo noću bez kraja, a ne koncem dana. Bacili bismo kuglice ispred nas da pišemo riječi, a ne naše oči kojima lutamo po stranicama, kad želimo rukom ispisati znakove, uobličiti slova i napisati rečenice. Umjesto toga, izbacivali bismo kuglice kako bi svaki njihov udarac po tlu ostavljao tragove koji bilježe povijest svijeta u kojem se još nismo bili rodili i gdje smo konačno stigli, ne bi li nestali onog dana kad će sunce biti pregolemo da stane između naših prstiju i iza ispružena dlana okrenuta nebu. Sunce će biti pregolemo da bi ga naše tijelo zasjenilo, preveliko da naše tijelo ima još pravo na sjenu i noć. Sunce će biti preveliko da bismo još

mogli usnuti. Vrućina će zamijeniti svjetlost, a tom zasljepljujućem sjaju bez noći, sunce će postati vatra.

Liježemo jer još uvijek postoji noć. Bili smo još u četveronožnom položaju na tlu, kad je dan probio noć, postao joj ravnim, podijelivši zemlju i nebo između sebe. Od tog smo vremena uspravni pod nebeskom kapom, odnosno u ležećem položaju na tlu, ovisno o neprestanoj izmjeni dana i noći, noći i dana: kad je dan s ove strane neba, noć je na naličju zemlje; ili pak, kad je noć s ove strane zemlje, dan je na naličju neba.

Noć je zavladała, sunce bijaše vrlo daleko i vrlo sitno na nebu, njegova se svjetlost s teškoćom probijala do nas, naše su oči bile tek točke na licu kao što je sunce bilo tek točka na nebu. Kad se sunce približilo, naše su se oči uvećale; ustali smo, i rukama podržali sunce između prstiju, da se ne bi suviše prostrlo po nebu, s namjerom da se još uvijek možemo zakloniti rukom, da nas ne bi zaslijepilo svojom silinom i ispržilo nam tijelo. Naše tijelo nije isprženo jer smo njime pisali, pisali smo knjige rukom koja nas je zaklanjala od sunca; isto tako, kao što naše oči nisu bile zaslijepjene jer smo njima čitali. Čitali smo knjige očima koje su nam pokazivale sunce; naše ruke koje su pisale, naše oči koje su čitale, oduprijeli su se silinom vatri: vatra je ostala na mjestu, nepomična u prostoru, a time smo upoznali nedodirljivo. Knjige su okamenile vatru u noći, vatra je postala svjetlost kojom su se osvjetljavale knjige ne da ih zahvati plamen, već naprotiv, da se iz njih iznjedre neuhvatljivi tragovi, ognjeni tragovi tako visokih temperatura koji su se upisivali na površini stranica i tako postajali nedodirljivi, neizbrisivi, ali su zato mogli, jednim potezom, nestati pod dlanovima naših ruku.

Knjige su zaustavile vrijeme. Sunce nije prekrilo nebo niti progutalo noć. Sunce je ostalo nepromijenjeno, nije se pomaknulo, mi nismo išli ni naprijed ni nazad, ostali smo na istom mjestu, otvorenih očiju pred knjigama. Sunce nije naraslo, moglo je stati između naših prstiju, dovoljno maleno da se sakrije iza ruke. Noć koja okružuje sunce nije bila kraća niti dan dulji i sunce nije zapalilo knjige. Ostali smo tu gdje smo oduvijek, na udaljenosti na kojoj veličina sunca može stati između naših prstiju i može iznjedriti nedodirljivo za ono što je suviše udaljeno odnosno blisko, a isto tako nedodirljivo: kao da je udaljenost tako velika da ono nedostižno ostaje nedodirljivo, štoviše netaknuto.

Knjige su daleko, obris njihovih znakova, oblik njihovih riječi pristiže iz tako velike udaljenosti u vremenu da se čini da su znakovi i riječi prevalili nepregledne udaljenosti u prostoru. Knjige su daleko, unutrašnjost knjiga dolazi iz takve daljine da zauvijek ostaje nedostupna našim rukama; jedino njihov izvanjski dio ih čini dodirljivima. Dotičemo knjige ali uvijek i samo njihov opseg, papir, stranicu, jedino stranice na kojima ostavljamo tragove

prstiju, tragove dodira; znakovi su međutim tako daleko da ostaju netaknuti, nedirnuti. Znakovi su nedodirljivi jer se samo mogu vidjeti, samo dotaknuti očima. Oči dotiču, ali jedino ono što je tako daleko da njihov dodir postaje nevidljivim. Ne dotičemo više rukama, dotičemo očima, a preko očiju udaljili smo se beskonačno daleko, tako da taj dodir ne ostavlja tragove.

Ako ono što dotiču ruke nije nikad daleko, ono pak što dotiču oči može biti vrlo blizu, a da se ipak nikad ne može dotaknuti rukama. Vidimo kada je knjiga pročitana, ne kada je bivala očima čitanom nego kada je u rukama držana. Kao da mi uvijek čitamo s njima i kao da nismo u stanju vidjeti a da pritom ne dodirujemo, ako nam je to omogućeno, jednako tako kao što ne možemo dotaknuti a da pritom ne vidimo, ako nam je to moguće.

Ako se zemlja mijenjala pod našim rukama i stopalima, nebo se nije pomjeralo, ostalo je netaknuto pred našim očima. Nebo je tek unutrašnjost nedodirljive knjige, zemlja je njezin omot na kojem ostaju neizbrisivi tragovi prstiju i koraka. Ako je nebo otvorena knjiga pred našim očima, zemlja je zatvorena knjiga pod našim rukama. Vidimo kad je nebo iščitano, ne onda kad je viđeno očima – oči ne ostavljaju nikakve tragove – nego kad je zemlja bila dotaknuta rukama. Dodir zemlje nam otkriva nebo, kao što nam dodir knjige otvara knjigu koju čitamo. Dodirujemo uvijek, ne bi li iz mraka dodira prešli na svjetlost pogleda. Dodirnuli smo zemlju da ugledamo nebo, zemlja se otvorila poput knjige i čitali smo kao da smo na drugom planetu, kamo smo slučajno dospjeli nakon što smo naučili čitati i počeli pisati.

Dotičem zemlju da bih oblikovao kuglice i, dotičući zemlju, vidim nebo ne bi li pisao tekstove na očima.

Dolazimo iz svijeta životinja i time što smo se uspravili, odvojili smo se od njih i tako ušli u knjige, nakon napuštanja svijeta u trenutku Velikog Praska, kad smo bili tek beznačajni dijelovi jedne cjeline. Ušli smo u knjige, tamo gdje životinjama nije mjesto da bismo u cijelosti bili samo mi; u knjigama je svijet postao dodirljiv, slike izbliza su zamijenile nedostižne horizonte, riječi nepristupačne planine, rečenice nepregledne oceane, stranice beskonačna nebesa. Kao što smo ušli u životinjski svijet, stigavši iz svemira da postanemo živa bića, nastupilo je vrijeme kad sunce više nije oganj nego svjetlost, kad se zemlja okretala oko svoje osi, potom oko sunca; takvo okretanje nije više neprekidna i beskonačna zbrka već redosljed dana i noći, noći i dana, proljeća i ljeta, jeseni i zime.

Prošli smo kroz dva svijeta prije nego smo stigli u svijet nedodirljivosti u kojemu se nalazimo: svijet velikih prasaka na nebu, i životinjskog svijeta na zemlji. Rodili smo se u knjigama, ugledali dan u njima, dan koji osvjetljava, ne izvana nego iznutra, dan koji nas osvjetljava iznutra u našoj glavi gdje vlada tako neprohodna tmina da je svaki požar uvijek i svjetlo.

Knjige nam omogućavaju postojanje u svjetlosti, ne u svjetlu požara već u svjetlosti noći, prave noći, noći duha. Čitanje i pisanje sparilo se u nama da omogući postojanje. Čitanje i pisanje se izmiješalo, isprepleli tako potpuno da su nam podarili novi život. Rođeni smo iz tog para: iz čitanja je izrasla naša prava mati, iz pisanja naš pravi otac, ili iz čitanja je izrastao naš pravi otac, a iz pisanja naša prava majka. Zatim smo zatvorili oči, otvorili svoje ruke ne bi li dotaknuli glavu kao našu pravu zemlju.

Izlazimo iz knjiga koje smo čitali i pisali, i onda uletjeli u svoju glavu. Nismo na zemlji, nego u svojoj glavi. Otkad smo se uspravili, nismo više na zemlji, nego u svojoj glavi. Činilo se da smo bili u zemlji dok smo po njoj četveronoške hodali, a onda kad se takav način kretanja napustio, nastupilo je vrijeme u kojem ćemo u cijelosti biti u svojoj glavi, kao što smo nekad u cijelosti bili u zemlji. Činit će nam se, kad budemo iznad svoje glave, kao što smo sad također iznad zemlje, otkad smo se uspravili, da smo se zaista uzdigli visoko iznad svoje glave, daleko i visoko u beskonačnost iznad nas. Još smo uvijek na zemlji, ali ne u cijelosti u nama samima. Kad nestanemo s površine zemlje, bit ćemo potpuno u svojoj glavi, i pri tome misliti o onome o čemu dotada nismo nikad mislili.

S francuskog prevela Gabrijela Vidan